

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ

DOI: 10.26565/2220-8089-2021-39-10

УДК: 327

Дерев'янку Ігор Петрович

доцент, к.і.н.,
Національний авіаційний університет,
Відрадний проспект, 4, м. Київ, 02000,
derevianko_ip@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0002-2908-6405>

ІЄРАРХІЯ ДЕРЖАВ ЯК ПРОЯВ АСИМЕТРІЇ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Проаналізовано типологію та функціональні особливості суб'єктів міжнародних відносин. Розкрито підходи до визначення понять «наддержава», «великі, середні», «малі держави». Держави як базові блоки глобальних структур є гетерогенними системами, оскільки володіють різними владно-силовими ресурсами, збільшення яких може викликати трансформації структури міжнародних відносин і посилення асиметрії. Відзначено, що відносини між державами – учасниками міжнародного спілкування не ізольовані один від одного, а залежать від ступеня ієрархії і зацікавленості одна в одній.

Розглядається ієрархія політичних суб'єктів в системі міжнародних відносин: наддержави, великі, середні, малі держави, кожна з яких має свої параметри, які можна екстраполювати на будь-яку країну, щоб визначити її місце в цій ієрархії і рівень асиметрії. На вершині глобальної владно-силової ієрархії, за критеріями могутності, рівнем глобального впливу на міжнародні процеси перебуває наддержава, відносини якої з нижчими за статусом державами будуть носити виключно асиметричний характер. Вказано, що традиційними параметрами «великої держави» є військовий, економічний, інтелектуальний, культурний, науково-технічний потенціали, які сприяють формуванню відносин з середніми і малими державами в асиметричному форматі.

Зазначено, що важливим елементом міжнародної політики залишаються середні держави, які зазвичай відносять до групи впливових держав другого рівня. Мала держава в політичному дискурсі розглядається крізь призму малої сили, що логічно вписується в розуміння малої держави. Розкрито співвідношення силових потенціалів, розподілу сили й впливу між державами як головних елементів міжнародної системи. З'ясовано, що асиметрія владно-силових ресурсів і особливостей стратегічної культури між державами є характерною ознакою сучасних міжнародних відносин. Принципи асиметрії рельєфно простежуються саме між державами різних рівнів ієрархії. Зазначено, що підхід, орієнтований на асиметрію, сприяє вивченню динаміки відмінностей між державами. Відносини між державами різних типів визначають сучасну міжнародну політику, до того ж переважна більшість відносин, будучи асиметричними, не носять конфронтаційний характер.

Ключові слова: ієрархія, асиметрія, наддержави, великі, середні, малі держави, потенціал.

Дерев'янко Ігорь Петрович

доцент, к.и.н.,
Национальний авіаційний університет,
Отрадный проспект, 4, г. Киев, 02000,
derevianko_ip@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0002-2908-6405>

ИЕРАРХИЯ ГОСУДАРСТВ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ АСИММЕТРИИ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Проанализированы типология и функциональные особенности субъектов международных отношений. Раскрыты подходы к определению понятий «сверхдержава», «крупные», «средние», «малые государства». Государства как базовые блоки глобальных структур являются гетерогенными системами, так как обладают различными властно-силовыми ресурсами, увеличение которых может вызвать трансформации структуры международных отношений и усиление асимметрии. Отмечено, что отношения между государствами – участниками международного общения не изолированы друг от друга, а они зависят от степени иерархии и заинтересованности друг в друге.

Рассматривается иерархия политических субъектов в системе международных отношений: сверхдержавы, крупные, средние, малые государства, каждая из которых имеет свои параметры, которые можно экстраполировать на любую страну, чтобы определить ее место в этой иерархии и уровень асимметрии. На вершине глобальной властно-силовой иерархии, по критериям могущества, уровню глобального влияния на международные процессы находится сверхдержава, отношения которой с более низкими по статусу государствами будут носить исключительно асимметричный характер. Указано, что традиционными параметрами «великой державы» является военный, экономический, интеллектуальный, культурный, научно-технический потенциалы, которые способствуют формированию отношений со средними и малыми государствами в асимметричном формате.

Отмечено, что важным элементом международной политики остаются средние государства, которые обычно относят к группе влиятельных государств второго уровня. Малое государство в политическом дискурсе рассматривается сквозь призму малой силы, что логично вписывается в понимание малого государства. Раскрыто соотношение силовых потенциалов, распределения силы и влияния между государствами как главных элементов международной системы. Установлено, что асимметрия властно-силовых ресурсов и особенностей стратегической культуры между государствами является характерным признаком современных международных отношений. Принципы асимметрии рельефно прослеживаются именно между государствами различных уровней иерархии. Отмечено, что подход, ориентированный на асимметрию, способствует изучению динамики различий между государствами. Отношения между государствами различных типов определяют современную международную политику, к тому же подавляющее большинство отношений, будучи асимметричными, не носят конфронтационный характер.

***Ключевые слова:** иерархия, асимметрия, сверхдержавы, крупные, средние, малые государства, потенциал.*

Igor Derevianko

Associate Professor, Ph.D. in historical sciences,
National Aviation University,
Vidradny Avenue, 4, Kyiv, 02000,
derevianko_ip@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0002-2908-6405>

THE HIERARCHY OF STATES AS A MANIFESTATION OF ASYMMETRY IN INTERNATIONAL RELATIONS

The typology and functional features of the subjects of international relations are analyzed. Approaches to the definition of «superpower», «large, medium», «small states» are revealed. States as the basic blocks of global structures are heterogeneous systems, as they have different power

resources, the increase of which can cause transformations in the structure of international relations and increase asymmetry. It is noted that the relations between the states - participants of the international communication are not isolated from each other, but depend on the degree of hierarchy and interest in each other.

The hierarchy of political subjects in the system of international relations is considered: superpowers, large, medium, small states, each of which has its own parameters that can be extrapolated to any country to determine its place in this hierarchy and the level of asymmetry. At the top of the global hierarchy of power, according to the criteria of power, the level of global influence on international processes is a superpower, whose relations with lower-ranking states will be exclusively asymmetric. It is indicated that the traditional parameters of a «great power» are military, economic, intellectual, cultural, scientific and technical potential, which contribute to the formation of relations with medium and small states in an asymmetric format.

It is noted that an important element of international policy remains the middle states, which usually belong to the group of influential states of the second level. A small state in political discourse is viewed through the prism of small power, which logically fits into the understanding of a small state. The ratio of power potentials, distribution of power and influence between states as the main elements of the international system is revealed. It was found that the asymmetry of power resources and features of strategic culture between states is a characteristic feature of modern international relations. The principles of asymmetry can be traced between states of different levels of hierarchy. It is noted that the asymmetry-oriented approach contributes to the study of the dynamics of differences between states. Relations between states of different types determine modern international politics, in addition, the vast majority of relations, being asymmetric, are not confrontational.

Keywords: *hierarchy, asymmetry, superpowers, large, medium, small states, potential.*

Ретроспективний погляд на історію міжнародних відносин дає змогу стверджувати, що ієрархія держав не тільки існувала в минулому, але й не втратила своєї актуальності і в нинішній час і є надзвичайно важливою категорією для розуміння асиметрії в міжнародних відносинах.

Глобальне світове співтовариство формується в цілому не як спільнота рівноправних націй, але як чітка ієрархія держав. У процесі дослідження проблеми важливо вказати систему координат, яка б дала можливість оцінити асиметричний зв'язок між державами різних рівнів ієрархії і уточнити як «середні і малі держави» орієнтуються в мережі асиметричних відносин.

Мета статті – проаналізувати структурні характеристики держав, які окреслюють фактичну асиметрію їх потенціалів та можливостей, визначити межі функціональної активності та особливості діяльності держав різних типів на міжнародній арені у контексті асиметрії.

Аналіз особливостей головних учасників міжнародних відносин – держав і асиметрії відносин між ними займає помітне місце у вітчизняній і зарубіжній політологічній літературі. Теоретичні аспекти дослідження тематики відрефлексовані в публікаціях таких вітчизняних дослідників,

як С. Белей, М. Капітоненко, М. Мальський, М. Мацях, Г. Перепелиця.

Політична думка США, здійснюючи величезний вплив на політологічний дискурс, широко зачіпає різні аспекти ієрархії держав, що є важливою умовою концептуального осмислення міждержавної асиметрії. Послідовними і аргументованими є праці Д. Лейка, М. Каплана, А. Органскі, Д. Лемке, М. Вайта, Е. Азроянца, в яких розкриваються особливості, критерії, моделі ієрархії елементів міжнародної системи.

Значний науковий пізнавальний інтерес представляють праці Д. Зінгера та М. Смолла, які, досліджуючи великі держави, звертали увагу насамперед на силові прояви їхньої діяльності, Т. Лонга, який, аналізуючи категорію «малі держави», акцентує увагу на динаміці асиметричних відносин. Незважаючи на зростаючу увагу науковців до тематики, все ж бракує аналітичних інструментів, необхідних для розуміння асиметрії між державами різних рівнів ієрархії та її наслідків для світової політики.

Система глобального світу, особливістю якої є співіснування різних типів «полярності» не є гомогенною конструкцією. Вона фрагментована на системні елементи, між якими існує суттєвий якісно-кількісний розрив і які відповідно знаходяться на різних рівнях ієрархії.

Держави як базові блоки глобальних структур володіють різними владно-силовими ресурсами, масштаби яких так чи інакше впливають на трансформації структури міжнародних відносин і посилення асиметрії. Відносини між державами не ізольовані один від одного, вони залежать від ступеня ієрархії і зацікавленості одна в одній.

У системі міжнародних відносин існує ієрархія політичних суб'єктів: наддержави, великі, середні, малі держави, кожна з яких має свої параметри, які можна екстраполювати на будь-яку країну, щоб визначити її місце в цій ієрархії і рівень асиметрії. Структурний поділ на наддержави чи гегемони, великі, середні, малі держави залежно від розподілу влади фактично зберігається на всіх історичних етапах розвитку міжнародних відносин.

Концепція наддержави порівняно нещодавно увійшла до лексику міжнародно-політичної науки. Термін «наддержава» (superpower) вперше був використаний для опису країн, які мають більший статус, ніж великі держави, у 1944 р. американським дослідником Вільямом Т. Р. Фоксом, який розглядав наддержаву як «велику державу плюс величезна мобільність влади». Він використав поняття «наддержава», щоб визначити нову категорію влади, здатну зайняти вищий статус у світі. До наддержав він відносив Британську імперію, Радянський Союз і США (Evans, Newnham 1998: 522).

У теоретичному дискурсі політичної науки термін «наддержава» в якості концепції набуває широкого наукового вжитку з 1960-х рр. Він починає застосовуватися щодо двох ядерних наддержав світу – США та СРСР, кожна з яких розглядалась в якості глобальних центрів сили.

Розглядаючи природу міжнародної влади в період холодної війни, слід зауважити, що США та СРСР мали статус наддержави, який, до речі, не робив їх рівними. Сполучені Штати за більшістю критеріїв (військових, економічних, науково-технічних) випереджали СРСР, тобто між ними існувала істотна матеріальна асиметрія. Проте перевага у ресурсах, ще не означала існування асиметрії у відносинах між ними. Але такі реалії можливі лише для держав одного рівня, які будуть відстоювати свої інтереси насамперед з огляду на потенціал військової сили.

На думку представників реалістичної парадигми, кількість наддержав є найбільш значущим чинником в міжнародній політиці.

Існування однієї, двох чи кількох наддержав визначає міжнародну стабільність, світовий порядок, а також перспективи війни і миру.

Після розпаду Британської колоніальної імперії, краху СРСР у 1991 р. США вважаються на сьогодні єдиною державою у світі, яка відповідає визначенню наддержави і, відповідно, джерелом асиметрії (Nossal 1999).

З моменту розвалу СРСР жодна країна не здатна була конкурувати на рівних зі Сполученими Штатами, що володіють потенціалом глобальної проєкції власної могутності і явною перевагою у всіх джерелах влади. Відповідно, у світі стрімко зростає занепокоєння з приводу глобального лідерства США, поведінка яких диктується найрізноманітнішими і неоднозначними факторами (Womack 2004: 351). Американська могутність сприяє розвитку асиметрії і є її рушійною силою. Для багатьох країн вона є основною причиною їх зовнішньополітичних і внутрішніх проблем.

З огляду на військову міць, економічний потенціал і вплив у міжнародних справах, КНР, ЄС, Індія і Росія знаходяться серед політичних утворень, які мають потенціал досягнення статусу наддержави в XXI ст.

Відмінність між наддержавами та великими державами, на думку Б. Бузана, зводиться до «можливості широкого спектру, що застосовуються у всій міжнародній системі» (Buzan 2004: 69). Великі держави не мають у своєму розпорядженні таких можливостей.

Політолог і колишній радник з національної безпеки США З. Бжезинський зазначає: «Більш ймовірна небезпека, що виникає з розосередження сил, – потенційна нестабільність глобальної ієрархії. Сполучені Штати як і раніше відіграють провідну роль, але легітимність, ефективність і довговічність їх керівництва все частіше піддаються сумніву в усьому світі через складність їх внутрішніх і зовнішніх проблем... Європейський Союз може конкурувати за те, щоб стати державою номер два в світі, але для цього буде потрібний більш міцний політичний союз із загальною зовнішньою політикою і загальними оборонними можливостями» (Brzezinski 2012: 43-45). Навпаки, Китай спроможний кинути виклик Сполученим Штатам. Вражаючи зміни кількісних і якісних показників Китаю перетворили його в один із центрів світової геополітики

Наддержави в історії рідкісні явища, і лише надзвичайно неймовірна комбінація

широкомасштабного та швидкого зростання може поставити державу в таке становище, як Китай: рухатись у напрямку наявності прихованої матеріальної можливості, щоб відповідати наддержаві (Brooks, Wohlforth 2016: 32).

Історичні прецеденти і стандартні підходи є малокорисними для розуміння темпів піднесення Китаю, тому що він суттєво відрізняється від попередніх висхідних держав, а світ, в якому існує Китай не є тотожним іншим, що перешкоджає його сходженню до світової могутності (Brooks, Wohlforth 2016: 52-53). Тому перетворення Китаю в найпотужніший світовий полюс сили – це реальність далекого майбутнього.

Розширюючи зміст категорії «наддержави», слід розуміти державу, яка посідає найвище місце в міжнародній ієрархії держав за критеріями могутності, рівнем глобального впливу на міжнародні процеси, виявляє ініціативність, здатність і готовність проектувати силу в планетарному масштабі та домінує у міжнародній системі. Наддержави є членами ексклюзивного клубу, без якої практично жодна світова проблема не може бути розв'язана.

З огляду на сукупність усіх наявних можливостей, ресурсів наддержави, її відносини з нижчими за рангом державами будуть мати виключно асиметричний характер. Навіть, якщо взаємодія між ними є партнерською, асиметрія буде проявлятися у характері взаємозалежності. Відносини між США і Канадою, попри велетенський розрив у владно-силових ресурсах, розвиваються у конструктивному руслі. Але характерною рисою їхньої співпраці є, безумовно, асиметрична взаємозалежність. У сучасних міжнародних відносинах превалює взаємозалежність саме асиметрична, яка є залежністю для переважної більшості національних держав.

Поняття «велика держава» (great power) набуло широкого поширення після епохи наполеонівських війн. Цей термін у науковий обіг був уведений німецьким істориком Леопольдом фон Ранке.

Засновник неореалістської теорії міжнародних відносин К. Уолтц для визначення великої влади використовує набір з п'яти критеріїв: населення і територія, забезпеченість ресурсами, політична стабільність і компетентність, економічний потенціал, військова міць (Waltz 1993: 50).

На відміну від поняття «наддержави» термін «велика держава» є більш вживаним і

його застосовують до держав, які мають великі потенційні можливості, привілейований статус серед інших держав, здатні відігравати визначальну роль у світовій політиці, володіють більш широким спектром владних повноважень, ніж держави, які займають нижче місце в ієрархічній структурі міжнародних відносин.

У сенсі практичного досвіду міжнародних відносин, протистояння між великими державами, навколо яких формуються полюси міжнародної системи, є визначальним фактором політичної реальності світової політики.

Як зазначається у статті Ф. Стівенса, опублікованій у Financial Times в червні 2014 р.: «Світ прокидається від постмодерністських снів про глобальне управління і вступає в нову еру протистояння великих держав» (Stephens 2014).

У теорії міжнародних відносин існують різні підходи до визначення такого багатогранного поняття, як «велика держава», яке може означати гегемонію або постійного члена Ради Безпеки ООН. Загалом можна констатувати, що велика держава – це держава, яка здатна зберігати високий рівень самостійності в проведенні внутрішньої і зовнішньої політики, поширювати свій військово-політичний і соціально-економічний вплив на світову і регіональну політику. Традиційними параметрами «великої держави» є військовий, економічний, інтелектуальний, культурний, науково-технічний потенціали, територія, населення, природні ресурси, що дають змогу їй будувати відносини з середніми і малими державами у форматі асиметрії.

Важливими учасниками міжнародних відносин є середні держави (middle power), які розташовані в ієрархії між великими і малими державами. Поняття «середня держава» стало загальноживаним в академічному просторі після Другої світової війни. Але сама ідея середньої держави вперше прозвучала під час роботи мирної конференції в Парижі, де британський уряд запропонував обрати до Ради Ліги Націй додаткових членів, які були представлені як «держави середньої сили» та «незначні держави», до яких були віднесені Іспанія, Бразилія, Бельгія, Китай та Персія (Holbraad 1984: 89-90).

Першою країною, яка почала себе позиціонувати як «середня держава» стала Канада. Саме на конференції у Сан-Франциско в 1945 р вона використала цей концепт для обґрунтування своїх домагань

на участь у післявоєнному облаштуванні світу (Charnick 1999). Концепт «середньої держави» мав надати Канаді, яка не могла конкурувати з великими державами, певну вагу і статус.

Канада і Австралія стали першими країнами, щодо яких почали вживати термін «середні держави». Вони відокремлювали себе від групи великих держав саме своєю поведінкою на міжнародній арені, а не наявністю певних матеріальних ресурсів.

У науковій літературі існує чимало підходів до визначення поняття «середня держава», але сучасні дослідження цього явища в основному ґрунтуються на поведінковому підході. Поведінковий або конструктивістський підходи дають широкую можливість для побудови теоретичних конструкцій поняття «середня держава».

Як стверджує Б. Уомак, «не дивно, що «середні» держави є найактивнішими прихильниками багатосторонніх правових режимів, тому що вони досить сильні, щоб бути частиною певного «контролюючого органу», але досить вразливі, щоб прагнути наявності тих правил, що обмежують роль великих держав» (Womack 2008). Загалом коло держав, яких не можна віднести до групи ні великих, ні малих держав, є досить широким, що суттєво ускладнює підбір критеріїв визначення терміна «середні держави». Але доцільним видається виділення таких критеріїв, як середні параметри могутності, виконання конкретних функцій, відмінних від тих, які виконують великі і малі держави, вплив на характер і стан міжнародних відносин.

Середні держави в основному відносять до групи впливових держав другого рівня, які сприймаються не лише як кількісний вимір могутності і рівновіддаленості у світовій політиці від великих держав, а й як специфічні суб'єкти із особливими рисами поведінки на міжнародній арені, і які не можна ігнорувати. Щоправда, не всі середні держави мають однаковий статус. Адже деякі з них є регіональними державами і членами форумів, таких як G20, і відіграють важливу роль в ООН та інших міжнародних організаціях, приміром як СОТ.

Держава, яка не здатна підтримувати статус середньої держави, втрачає свої позиції на міжнародній арені і в підсумку перетворюється на малу державу. Збільшення відстані між державами різних рівнів ієрархії посилює асиметричність у відносинах між ними.

Цілком логічно, що на найнижчому щаблі в міжнародній ієрархії перебувають малі держави (small power), які виконують суто обмежені функції у міжнародних відносинах і є неоднорідною формацією, вектори розвитку яких дуже індивідуальні і залежать від різноманітних факторів. Малі держави не можуть зрівнятися або перевершити ефект більших держав з огляду на неспівмірність їхніх кількісних показників. Зазвичай малі держави розглядають багатосторонність як шлях впливу і засіб стримування більших держав.

Разом із вищезгаданими концепціями поняття «мала держава» також привертає чималу увагу науковців. Переважна більшість науковців у багатьох випадках схильна розглядати неспроможні країни (failed states), слабкі країни (weak states) та слабо розвинені країни (least developed countries) як малі держави.

Загалом у політичній науці не існує загальноприйнятої дефініції терміна «мала держава». Брак чітких ліній у процесі визначення цього терміна, як і відсутність консенсусного визначення, вказує на складність вирішення цієї проблеми, але незважаючи на це, мало хто з науковців ставить під сумнів існування малої держави і викликів, з якими вона зіштовхується. Як вказують Б. Торгалльссон і С. Стейнссон, нестача ресурсів і можливостей, які визначають владу і вплив, є ключовими при визначенні малих держав (Thorhallsson, Steinsson 2017: 3).

Малі держави часто вважаються більш згуртованими політичними одиницями та ближчими до раціональної, унітарної дійової особи, ніж великі держави, на яких сфокусована реалістична парадигма (Long 2017).

Мала держава в політичному дискурсі розглядається крізь призму малої сили, що логічно вписується в розуміння малої держави. Традиційно малі і великі держави відігравали абсолютно різні ролі в міжнародних відносинах.

У період існування системи Європейського концерту (1815–1914 рр.) всі держави, крім Австрії, Пруссії, Росії, Великобританії і Франції були малими державами. Великі держави взяли на себе відповідальність за підтримання міжнародної стабільності, тоді як малі держави були вільними від системної відповідальності і мали обмежений простір політичних дій на міжнародній арені (Neumann, Gstöhl 2004: 3-4).

Малі держави, поведінка яких на міжнародній арені характеризується залежністю, як правило, більш уразливі до

трансформацій у міжнародній системі, оскільки вони орієнтовані більше на виживання, ніж великі.

З точки зору військового потенціалу, мала держава немає можливості проектувати владу в глобальному чи регіональному масштабі. Політика малих держав, стверджує Д. Вітал, спрямована на зміну зовнішнього середовища шляхом «зменшення несприятливої розбіжності в силі, розширення поля маневру і вибору, збільшення загальних ресурсів, на які держава може розраховувати під час напруженої ситуації» (Vital 1967: 134).

Через ризик знищення, коли кидають виклик сильнішим державам, їхні амбіції, як правило, є «оборонними». У малих держав вузьке коло інтересів і обмежена свобода дій. А. Фокс розглядає «малі держави як географічно пов'язані в тому сенсі, що їхні вимоги обмежуються власними та безпосередньо сусідніми районами, тоді як великі держави здійснюють свій вплив у глобальному масштабі. Отже, стратегічна поведінка малої держави характеризується загальним небажанням примусу та тенденцією до сприяння багатосторонньому, невійськовому вирішенню проблем безпеки» (Fox 1959: 3).

Малі держави обмежені у сенсі людських і матеріальних ресурсів для забезпечення власної безпеки. Їм часто бракує можливості використовувати силу в якості захисного засобу, або в якості превентивного заходу. Таким чином, дипломатичний процес стає більш важливим аспектом безпеки та оборони для малих держав, ніж для великих держав.

Деякі дослідження ставлять під сумнів припущення, що малі держави більш уразливі, ніж великі (Alesina, Spolaore 2003; Easterly, Kraay 2000). Цілком імовірно, що малі держави на певному етапі розвитку можуть бути впливовими акторами за рахунок своїх більш сильних складових національної могутності, приміром, економіки чи науково-технічної сфери. Але чи спроможні вони впливати на перебіг (процес) розвитку міжнародних відносин, на розстановку сил у світовій політиці і піднятися на вищий щабель в ієрархії, – це питання залишається поки відкритим.

У реальній пізнавальній практиці асиметрії властиві такі смислові грані, як відмінності, нерівності, дисбаланси в їхніх просторовому і часовому вимірах. Поняття асиметрії засновано на дисбалансі між задіяними силами акторів, і воно не є новим

явищем у міждержавній взаємодії. Характер міжнародних відносин є більш складним в асиметричному форматі, ніж в симетричному. Важливо зазначити, що підхід, орієнтований на асиметрію, сприяє вивченню динаміки відмінностей між державами.

Згідно з ієрархічною структурою можна сконструювати цілу систему як симетричних, так і асиметричних відносин. Застосування структурно-ієрархічного підходу дає можливість виявити характер відносин між державами з різними кількісними і якісними параметрами. Визначаючи асиметрію між державами, важливо визначити атрибути їхньої потужності – матеріальні і нематеріальні, історичний розвиток, роль і вплив у міжнародній політиці. Сукупність критеріїв і параметрів міжнародних акторів окреслюють асиметричність їхніх силових та організаційних можливостей.

Сьогодні партнерство малих держав з великими, незважаючи на їхню асиметрію потенціалів, яка обумовлена різними факторами, навряд чи можна вважати відносинами васала і сюзерена, підпорядкованості та панування. Британський дослідник Т. Лонг доходить висновку, що «важливо не «розмір», як би він не визначався, а відносини між державами. Замість того, щоб говорити про великі і малі держави, доцільніше було б мислити з точки зору асиметрії» (Long 2017).

Відносини між державами різних рівнів ієрархії визначають сучасну міжнародну політику, переважна більшість з них, будучи асиметричними, не несе конфронтаційний характер, тоді як наддержави, великі держави здатні втрачати свої політичні позиції, а неправильно керована асиметрія може мати хворобливі наслідки як для сильних, так і для слабких. Акцент на асиметрію полегшує дослідження того, як відмінності, глибока невідповідність влади впливають на визначення інтересів сторін (Womack 2001; Womack 2016).

Асиметрія переважає на різних геополітичних просторах – євроатлантичному, тихоокеанському та євразійському. У взаєминах між державами з різними потенціалами можуть використовуватися як інструменти «м'якої сили», так і «жорсткої сили». Приміром, відносини США з країнами Заходу, Канади, попри асиметричний характер, будуються в основному з позиції «м'якої сили», тоді як відносини Китаю з сусідніми, африканськими країнами базуються на домінуванні «жорсткої сили».

З огляду на певні вигоди чимало малих і середніх держав, незважаючи на асиметрію у відносинах, прагнуть підтримувати партнерські відносини, ймовірно з позарегіональними центрами політичного і економічного впливу, ніж з безпосередніми сусідами. Зазвичай регіональні лідери не здатні надати країнам свого регіону такі ж вигоди від співпраці, як і глобальні центри сили (США, ЄС, КНР).

Зміст і вектор розвитку міжнародних відносин великою мірою визначається не лише конкуренцією між акторами, їхніми спробами зберегти свій статус у міжнародній ієрархії, а й асиметрією між ними. Стале асиметричне суперництво є конкурентним, але воно не обов'язково має призводити до поразки однією зі сторін. США і Китай не протистоять один одному як гегемони і суперники, хоча між ними і простежуються певні ознаки асиметрії. Вони є найбільшими, але абсолютно різними суб'єктами в багатомірному та взаємозалежному світі.

Отже, асиметрія потужностей і особливостей стратегічної культури між державами є характерною рисою сучасних міжнародних відносин. Відмінності між державами різних рівнів ієрархії в сукупному військовому, економічному і технологічному розвитку є субстанціональними при визначенні асиметрії відносин.

Співробітництво між державами різних ланок ієрархії носить в цілому асиметричний характер, що відображається на соціальному, економічному, політичному рівнях. Немає сумнівів в тому, що відносини між великими і малими державами можуть вступати як в складну фазу протистояння, так і мирного співіснування. Ерозії від асиметрії здебільшого зазнають слабкі і недієздатні державні утворення, тобто ті, які перебувають на нижчих щаблях глобальної владно-силової ієрархії.

ЛІТЕРАТУРА

Evans, G., Newnham, J. 1998. *Dictionary of International Relations*. London: Penguin Books.

Nossal, K. 1999. "Lonely Superpower or Unapologetic Hyperpower? Analyzing American Power in the post-Cold War Era", *Biennial meeting, South African Political Studies Association 29 June – 2 July*.

Womack, B. 2004. "Asymmetry Theory and China's Concept of Multipolarity", *Journal of Contemporary China* 13(39), May. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/ed61/fecb11d32e3eda43377b76c31d4799483056.pdf>

Buzan, B. 2004. *The United States and the Great Powers: World Politics in the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity.

Brzezinski, Z. 2012. *Strategic Vision: America & the Crisis of Global Power* by. N.Y.: Basic Books

Brooks, S. G., Wohlforth, W. C. 2016. "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-first Century: China's Rise and the Fate of America's Global Position", *International Security* 40 (3): 7-53.

Waltz, K. 1993. "The Emerging Structure of International Politics", *International Security* 18 (2): 44-79.

Stephens, P. 2014. "What Xi and Putin really think about the west", *Financial Times*. 6.07. URL: <https://ekd.me/2014/06/putin-xi-west/>

Holbraad, C. 1984. *Middle Powers in International Politics*. London: Macmillan.

Chapnick, A. 1999. "The Canadian middle power", *Canadian Journal of Foreign Policy* 7 (2). DOI: <https://doi.org/10.1080/11926422.1999.9673212>

Womack, B. 2008. "China as a normative foreign policy actor", *Who is a Normative Foreign Policy Actor? Centre for European Policy Studies*: 265-299.

Thorhallsson, B., Steinsson, S. 24 May 2017. "Small State Foreign Policy", *Oxford Research Encyclopedia of Politics*: 1-25.

Long, T. 2017. "It's not the size, it's the relationship: from «small states» to asymmetry", *International Politics* 54 (2): 144-160.

Neumann I., Gstöhl S. 2004. "Lilliputians in Gulliver's World? Small States in International Relations", *Centre for Small State Studies University of Iceland*: 1-28.

Vital, D. 1967. *The Inequality of States: A Study of Small Power in International Relations*. Oxford: Oxford University Press.

Fox, A. B. 1959. *The Power of Small States: Diplomacy in World War Two*. University of Chicago Press.

Alesina, A., Spolaore, E. 2003. *The size of nations*. Cambridge, MA: MIT Press.

Easterly, W., Kraay A. 2000. "Small states, small problems? Income, growth, and volatility in small states", *World Development* 28 (11): 2013-2027.

Womack, B. 2001. "How size matters: The United States, China and asymmetry", *Journal of Strategic Studies*. 24 (4). URL: www.people.virginia.edu/~bw9c/Publications/ArticlesandChapters/2001a.pdf

Womack, B. 2016. *Asymmetry and International Relationships*. New York: Cambridge University Press.